

HUMANIZACIJOM PRIRODE DO UNAPRJEĐENJA EKONOMIJE / HUMANIZATION OF NATURE TO IMPROVE THE ECONOMY

Prof.dr. Enes Huseinagić¹

¹Internacionalni univerzitet Travnik, Aleja Konzula - Meljanac bb, BiH
e – mail: huseinagic_e@hotmail.com

Pregledni članak

<https://www.doi.org/10.58952/zr20251401103>

UDK / UDC 502:304:338

Sažetak

Brojna stručna literatura i zakonska legislativa ukazuju na značaj problema zaštite i unaprjeđivanja čovjekove sredine i njenu povezanost sa prostornim uređenjem i ukupnim društveno-ekonomskim razvojem, kao i stalnim jačanjem europskih vrijednosti po pitanju životne sredine. Tehničko – tehnološka rješenja moraju biti optimalna i u pogledu primijenjenih zaštitnih mjera. Ovo je naročito važno zbog toga što se predviđa da se i u narednom periodu ostvari intenzivan privredni razvoj Bosne i Hercegovine i zemalja Zapadnog Balkana. Naročito u posljednje vrijeme, vode se organizirane akcije na planu zaštite i unaprjeđenja životne sredine, pa je obaveza svih stručnih i organiziranih snaga da daju svoj doprinos i time unaprijede i ekonomiju društva u cjelini. Od posebnog je interesa aktivnost i organiziranje stručnih konferencija kojih za sada nemamo u dovoljnom kapacitetu. Svaku korisnu aktivnost u tom pogledu treba podržati, u čemu bi se posebno trebali isticati univerziteti, naučnoistraživačke i naučno – obrazovne organizacije. Neophodno je barem djelimično se ponašati prema prirodi racionalno i u zdravstvenom i ekonomskom smislu. Primijenimo plansko upravljanje prirodnim resursima na temeljima naučnih saznanja o ekološkim i savremenim ekonomskim rješenjima da bi se unaprijedio odnos čovjeka i životne sredine ne samo za sadašnje nego i buduće generacije.

Ključne riječi: zelena ekonomija, životna sredina, ekologija, upravljanje energijama
JEL klasifikacija A130

Abstract

Numerous professional literature and legal legislation point to the importance of the problem of protection and improvement of the human environment and its connection with spatial planning and overall socio-economic development, as well as the constant strengthening of European values regarding the environment. Technical-technological solutions must also be optimal in terms of applied protective measures. This is particularly important because it is predicted that intensive economic development of Bosnia and Herzegovina and the countries of the Western Balkans will take place in the coming period as well. Especially in recent times, there have been organized actions to protect and improve the environment, so it is the duty of all professional and organized forces to contribute and thereby improve the economy of society as a whole. Of particular interest is the activity and organization of professional conferences, which we currently do not have sufficient capacity for. Every useful activity in this regard should be supported, in which universities, scientific research and scientific-educational organizations should stand out. It is necessary, at least partially, to treat nature rationally, both in terms of health and economics. Let's apply the planned management of natural resources on the basis of scientific knowledge about ecological and modern economic solutions in order to improve the relationship between man and the environment not only for current but also for future generations.

Keywords: green economy, environment, ecology, energy management
JEL classification A130

UVOD

Osnovna preokupacija današnjeg modernog društva, što je evidentno u angažiranju na podizanju standarda kroz sve veću materijalnu proizvodnju raznovrsnih i složenih sredstava i predmeta i upotrebe. Normalno je da čovjek kao pojedinac i društvo u cjelini žele i ostvaruju svoje ciljeve, koji su i veći i brojniji u odnosu na ranije vrijeme i potrebe koje su u njemu bile iskazane.

U tim zahtjevima, radi što raznovrsnijih potreba, kao i radi pomanjkanja prirodnih izvora i u nekim slučajevima njihove nepodobnosti, čovjek se angažirao na iznalaženju, proizvodnji i primjeni složenih spojeva vještačkih materijala do te mjere da se današnji život ne može zamisliti bez njih. Stoga se stalno otkrivaju novi, sa „boljim“ hemijskim i mehaničkim svojstvima.

U proizvodnji i primjeni zaboravljena je zaštita životne sredine.

Neuralgičnost ekološke ravnoteže i ugrožavanje bio sistema, kao posljedica neracionalne i neekonomične eksploatacije prirode i njenih resursa kao i zastarjelost tehnoloških procesa, na sadašnjem nivou razvoja ozbiljno prijete da ugroze kvalitetu življenja i dalje degradiraju postojeći životni ambijent. Brojna stručna literatura i zakonska legislativa ukazuju na značaj problema zaštite i unaprjeđivanja čovjekove sredine i njenu povezanost sa prostornim uređenjem i ukupnim društveno-ekonomskim razvojem, kao i stalnim jačanjem europskih vrijednosti po pitanju životne sredine.

Tehničko – tehnološka rješenja moraju biti optimalna i u pogledu primijenjenih zaštitnih mjera. Ovo je naročito važno zbog toga što se predviđa da se i u narednom periodu ostvari intenzivan privredni razvoj Bosne i Hercegovine i zemalja Zapadnog Balkana.

Tačno je, da imamo sve uvjete da dalje razvijamo naše društvo i ekonomiju na prihvatljiv način, da izgrađujemo modernu privredu i da životni standard naših ljudi podižemo na viši nivo, pa je time i naša obaveza veća da se uključimo u organizirane akcije, da stalno proširujemo i unaprjeđujemo svoje znanje i stručne mogućnosti i ugrađujemo ih u društvo.

U Bosni i Hercegovini, naročito u posljednje vrijeme, vode se organizirane akcije na planu zaštite i unaprjeđivanja životne sredine, pa je obaveza svih stručnih i organiziranih snaga da daju svoj doprinos.¹³

Od posebnog je interesa aktivnost i organiziranje stručnih konferencija kojih za sada nemamo u dovoljnom kapacitetu. Smatram da svaku korisnu aktivnost u tom pogledu treba podržati, u čemu bi se posebno trebali isticati univerziteti, naučnoistraživačke i naučno – obrazovne organizacije.

1. ONEČIŠĆENJE ŽIVOTNE SREDINE

Sa intenzivnim razvojem privrede a sve u cilju višeg osobnog i društvenog standarda, današnje društvo sve se više susreće sa problemima očuvanja okoliša i radnog ambijenta. Potreba za enormnim materijalnim dobrima, direktno je proporcionalna pojačanoj eksploataciji prirodnih resursa. Sasvim sigurno da uvijek pravilno ne primjenjujemo naučne metode pri eksploataciji prirodnih resursa i ne prihvatamo cjelovita i racionalna tehničko – tehnološka rješenja.

Ponašanja su nam jednostrana, jer nam je, prije svega, cilj materijalna korist, bez povratnog dejstva na sagledavanje realnih polaznih energetske i resursne mogućnosti.

Onečišćenje životne sredine je unošenje stranih i potencijalno štetnih elemenata u okoliš. Posljedice su osobito važne kada oštećuju ekosisteme i ljudska društva, posebno u pogledu zdravlja. Onečišćenje nije ljudska povlastica. Sigurno je da naša vrsta uveliko pridonosi onečišćenju okoliša, a to se povećalo tokom prošlih stoljeća.

Podizanjem industrijskih i energetske kapaciteta koji nisu uvijek u srazmjeru sa cirkularnom ekonomijom, sve većom zastupljenošću „prljavim energijama“ u strukturi privrede, proizvodnjom složenih sintetske spojeva, pojavljuju se situacije ugrožavanja radne i životne sredine, biosfere, poremećaja ekološke ravnoteže i, u konačnici, stvaraju se uvjeti pogoršanja kvalitete življenja.

¹³ E. Huseinagić, *Osnove menadžmenta, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik 2018, 377.

Danas veliki gradovi, općenito, urbane sredine sa enormnim rastom saobraćaja do te mjere imaju zatrovan vazduh da to već predstavlja ne samo ekološki već i zdravstveni problem.

Iz nabrojanih razloga pokušaj je, ovim radom, istaći ova pitanja i razmišljanja o sveobuhvatnim i širim aktivnostima društva u cilju humanog odnosa prema životnoj i radnoj sredini.

Ugrožavanje životne sredine prvenstveno dolazi iz aktivnosti radnih procesa, posljedica industrijskih aktivnosti pa tek onda zbog nesvjesnosti građana i društva u cjelini.

Dakle, pitanja ugrožavanja životne sredine, zaštita vazduha od onečišćenja, tehnologija kao izvor onečišćenja, odnosno zagađenja, ekološki aspekti korištenja energije, motorna vozila kao izvor onečišćenja sredine, buka i njeno štetno djelovanje, odgoj i obrazovanje u funkciji zaštite životne sredine predstavljaju osnovne dimenzije na koje treba usmjeriti pravovremene aktivnosti.

Treba naglasiti da se kvaliteta životne sredine svakim danom mijenja.¹⁴ Urušava se promjenom uvjeta prirode, što je rezultat ljudske aktivnosti kroz intenzivan komercijalni industrijski razvoj. Potrebe ljudi uslijed želje za boljim standardom stalno se uvećavaju sa neusklađenim i nekontroliranim razvojem ugrožavaju kvalitetu života ljudi u okruženju manifestiraju se raznim oblicima opasnog djelovanja.

Čovjek kao centar dešavanja nosilac je aktivnosti koje ipak on najviše osjeti kroz aktivnosti svog djelovanja. Iako čovjek uočava negativne posljedice svog djelovanja on ipak neće da izmijeni svoje mišljenje i svoj odnos prema procesima događanja u prirodi i neće da usmjerava svoje aktivnosti u pravcu rješavanja novonastalih problema u svom životnom i radnom okruženju.

Ono što nedostaje, je jedan humani stav koji bi trebao da predstavlja imperativ ponašanja za uspostavljanje harmoničnih odnosa prema prirodi i njenim vrijednostima u smislu održanja prirodnih ravnotežnih uvjeta.

Ne može čovjek da vlada prirodom kao što osvajač vlada tuđom zemljom pa je iz tih razloga neophodno da svoja znanja unaprijedimo u cilju očuvanja i unaprjeđivanja prirodnih i po čovjeku stvorenih vrijednosti.¹⁵

2. UTJECAJ RAZLIČITIH VRSTA ONEČIŠĆENJA NA LJUDSKU POPULACIJU

Danas razlikujemo raznovrsne vrste onečišćenja. Prvo su proučavana ona u kojima onečišćenja imaju fizičke elemente: onečišćenje zraka, onečišćenje vode i onečišćenje tla.

Kasnije su, po analogiji, date definicije za onečišćenje bukom, svjetlosno onečišćenje, toplinsko onečišćenje i elektromagnetsko onečišćenje i u tim slučajevima u okoliš se ne unose materijalne tvari, ali nematerijalni agensi poput elektromagnetskih valova (uključujući svjetlost) ili zvuka danas su aktualni. Često različite vrste onečišćenja međusobno djeluju jedna na drugu: na primjer, neki zagađivači u atmosferi padaju natrag na zemlju u obliku kisele kiše, zagađujući tako tlo i vode.

Onečišćenje zraka je najistaknutiji slučaj. Najuočljiviji fenomen je smog (kratka riječ, kombinacija „dima“ i „magle“), kojeg tvore plinovi kao što su dušikovi oksidi i sumporov dioksid. Međutim, čak i kada se ne može vidjeti, zagađenje je prisutno i štetno.

Dugoročno gledano, najopasniji zagađivači su staklenički plinovi (uglavnom ugljikov dioksid) koji su odgovorni za klimatske promjene.

Zrak u našim gradovima zagađuju i drugi plinovi (kao što je ugljikov monoksid) i atmosferske čestice (tj. sitne čestice), koje se mogu klasificirati u PM10 (čestice veličine manje od 10 mikrona) i PM2,5 (manje od 2,5 mikrona).

¹⁴ E. Huseinagić, *Menadžment kvalitetom*, Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik 2021, 245.

¹⁵ J. Conelly & G. Smith, *Politics and the Environment – From theory to practice*, Routledge, London and New York 2003, 13.

Konačno, zrak je često zagađen i u domovima, zbog dima cigareta, insekticidnih sprejeva, a posebno, u mnogim zemljama, kuhinja s pećnicama na ugljen ili druga goriva koja jako zagađuju okoliš.

Onečišćenje vode sada utječe na gotovo sva svjetska mora, okeane, jezera i rijeke. U moru su najočigledniji slučajevi izlivanja nafte uslijed pomorskih nesreća, ali problem onečišćenja plastikom, a posebno mikroplastikom, postaje sve hitniji.

Slatka voda čini samo 2,5% sve vode na Zemlji – to je najdragocjeniji resurs za ljudski život. Međutim, vrlo često je tekuća voda kontaminirana kemikalijama, posebno onima poznatim kao PFAS (*Perfluorinated and Polyfluorinated Alkyl Substances*).

Zagađenje je, zajedno s erozijom, sada glavna prijetnja tlu na našem planetu, a sada je zahvatilo svaki kutak svijeta: pronađeno je čak i u najnenaseljenijim područjima, poput Antarktika.

Onečišćenje tla uzrokuju i makroskopski objekti kao što je otpad koji ostavljaju ljudi i tvari koje su prisutne u obliku mikroskopskih i stoga nevidljivih čestica.

Elektromagnetska polja često su prirodnog porijekla: na primjer, magnetsko polje Zemlje ili električno polje koje stvara munja. Danas, međutim, govorimo o elektromagnetskom onečišćenju kada su uzroci ljudski: čak i ako ne zagađuju okoliš štetnim tvarima, ipak mijenjaju prirodne uvjete na planetu.

To je slučaj, na primjer, s opremom za emitiranje i telekomunikacije (uključujući mobilne telefone), koja je zapravo dizajnirana za emitiranje elektromagnetskih valova.

Budući da se svjetlost prenosi kao elektromagnetski valovi, poseban slučaj elektromagnetskog onečišćenja dolazi u obliku svjetlosnog onečišćenja. Sistemi umjetne rasvjete često emitiraju pretjeranu svjetlinu u okolinu zbog neučinkovitog dizajna svjetiljki, pa svjetlost nije koncentrirana prema dolje, na ulice ili tamo gdje je najkorisnija, već se raspršuje u svim smjerovima.

Osim što urbanim stanovnicima uskraćuje mogućnost promatranja zvijezda, svjetlosno onečišćenje čini astronomska promatranja problematičnim i, iznad svega, ometa životni ciklus mnogih životinja.

Kao i svjetlosno onečišćenje, i buku uzrokuju ljudske aktivnosti koje u okoliš ne emitiraju materijalne tvari već valove, u ovom slučaju zvuk.

To najviše pogađa gradske stanovnike (npr. četvrti noćnog života), ali i općenito sve koji žive u područjima s velikom gustoćom cestovnog, željezničkog ili zračnog saobraćaja, kao i u industrijskim područjima.

2.1. ZAŠTITA VAZDUHA OD ONEČIŠĆENJA

Vazduh kao naša svakodnevna potreba je neophodna za čovjekovo biće. Svi njegovi vitalni organi ovise svaki na svoj način od kvalitete utrošenog vazduha. Život na zemlji, živa i mrtva priroda, Zemlja kao planeta, okružena je vazdušnim omotačem. Ljudska populacija ima utisak da tog bogatstva ima na pretek i da ga svako može „uzeti“ koliko mu treba. Međutim, to nije u današnje vrijeme tako. Ponašanje ljudske civilizacije ekološki i ekonomski osviještene ne stoji iza ovakvih projekcija razmišljanja. Čovjek za vrijeme npr. svog sedamdeset – godišnjeg života udahne oko tristotine hiljada kubnih metara vazduha, od čega jednu trećinu u toku svoje radne aktivnosti. U toku rada radnik može biti izložen utjecaju raznih štetnih supstanci koje iz tehnološkog procesa, unatoč zaštitnim mjerama, dopijevaju u radnu atmosferu. U praksi se može sresti sa takvim tehničkim i funkcionalnim rješenjima, prema kojima se odstranjivanje štetnih supstanci iz radne atmosfere vrši na način da se mijenja prostor njihovog štetnog djelovanja: iz radne u životnu, odnosno komunalnu sredinu. Ukoliko su industrijski kapaciteti, naročito oni sa „prljavom“ tehnologijom, locirani u neposrednoj blizini naseljenih mjesta, ima se utisak da ne samo da radimo nego i živimo u stalno zagađenoj sredini. Kao dokaz izrečenom, mogu nam poslužiti primjeri iz Tuzle, Kaknja, Zenice itd.

U ovim gradovima industrijski kapaciteti su postali integrirani dijelovi životne sredine čija tehnologija ima odlučujući utjecaj na kvalitetu vazduha i uvjete života. Poseban problem za ove velike gradove je i veoma razvijen automobilski saobraćaj, što u konačnici ima za posljedicu konstantno zagađivanje vazduha ugljenmonoksidom, olovom, azbestom, azotnim oksidima i ugljikovodonicima čije količine već uveliko, godinama, premašuju maksimalno dozvoljene koncentracije. Dakle, onečišćenje vazduha jedan je od najvećih ekoloških rizika za zdravlje. Zagađenje vanjskog vazduha veliki je ekološki zdravstveni problem koji pogađa sve u zemljama s niskim, srednjim i visokim dohotkom. Procjenjuje se da je 2019. godine zagađenje vazduha (na otvorenom) u gradovima i ruralnim područjima uzrokovalo 4,2 milijuna prijevremenih smrti diljem svijeta; ta je smrtnost uzrokovana izlaganjem finim česticama koje uzrokuju kardiovaskularne i respiratorne bolesti te rak.

Veliki broj preuranjenih smrti povezanih s onečišćenjem vanjskog zraka bilo zbog ishemijske bolesti srca i moždanog udara, nešto manji procenat zbog hronične opstruktivne bolesti pluća, zbog akutnih infekcija donjeg dišnog sistema, a određen postotak smrtnih slučajeva uzrokovano je rakom pluća. Ljudi koji žive u zemljama s niskim i srednjim prihodima kao što je slučaj nas u Bosni i Hercegovini nesrazmjerno su izloženi teretu vanjskog onečišćenja vazduha, pri čemu se veliki procenat događa u tim područjima. Najveće opterećenje nalazi se u regijama Tuzlanskog kantona. Najnovije procjene opterećenja odražavaju značajnu ulogu koju onečišćenje vazduha igra u kardiovaskularnim bolestima i smrti.

Rješavanje problema zagađenog - onečišćenog vazduha, koje je drugi najveći faktor rizika za nezarazne bolesti, ključno je za zaštitu javnog zdravlja.

Većina izvora vanjskog zagađenja vazduha daleko je izvan kontrole pojedinaca i to zahtijeva usklađenu akciju kreatora politike na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou koji rade u sektorima kao što su energija, saobraćaj, upravljanje otpadom, urbano planiranje i poljoprivreda.

Mnogo je primjera uspješnih politika koje smanjuju onečišćenje zraka i mogu se primijeniti u Bosni i Hercegovini:

Za industriju:

- čiste tehnologije koje smanjuju industrijske emisije iz dimnjaka;
- poboljšano upravljanje gradskim i poljoprivrednim otpadom, uključujući hvatanje plina metana koji se ispušta s odlagališta otpada kao alternativu spaljivanju (za korištenje kao bioplin);

Za energiju:

- osiguravanje pristupa pristupačnim čistim energetske rješenjima za kućanstva za kuhanje, grijanje i rasvjetu;

Za saobraćaj:

- prelazak na čiste načine proizvodnje električne energije; davanje prioriteta brzom gradskom prijevozu, pješačkim i biciklističkim mrežama u gradovima, kao i željezničkom međugradskom prijevozu tereta i putnika;
- prelazak na čišća teška dizelska vozila i vozila i goriva s niskim emisijama, uključujući goriva sa smanjenim udjelom sumpora jer je to na ovim prostorima realnost;
- prelazak na vozila na električni i hibridni pogon.

Za urbano planiranje:

- poboljšanje energetske učinkovitosti zgrada i stvaranje gradova zelenijim i kompaktnijim, a time i energetski učinkovitijim;

Za proizvodnju električne energije:

- povećana upotreba goriva s niskim emisijama i obnovljivih izvora energije bez izgaranja (poput sunca, vjetra ili hidroenergije);

- kogeneracija topline i električne energije; i
- distribuirana proizvodnja energije (npr. mini-mreže i proizvodnja solarne energije na krovovima);

Za upravljanje komunalnim i poljoprivrednim otpadom:

- strategije za smanjenje otpada, odvajanje otpada, recikliranje i ponovnu upotrebu ili ponovnu preradu otpada, kao i poboljšane metode biološkog upravljanja otpadom kao što je anaerobna razgradnja otpada za proizvodnju bioplina, izvedive su, jeftine alternative otvorenim spaljivanju krutog otpada – tamo gdje je spaljivanje neizbježno, tada su kritične tehnologije izgaranja sa strogim nadzorom emisija; i

Za zdravstvene djelatnosti:

- postavljanje zdravstvenih usluga na razvojni put s niskim udjelom ugljika može podržati otpornije i troškovno učinkovitije pružanje usluga, zajedno sa smanjenim zdravstvenim rizicima za okoliš za pacijente, zdravstvene radnike i zajednicu. Podupirući klimatske prihvatljive politike, zdravstveni sektor može pokazati javno vodstvo, a istodobno poboljšava pružanje zdravstvenih usluga.

Iako su sve članice Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) prepoznale ozbiljnost i hitnost problema i odobrile rezoluciju A68.8, “Zdravlje i okoliš: rješavanje utjecaja onečišćenja vazduha na zdravlje,” na Svjetskoj zdravstvenoj skupštini 2015. godine dopunjenu planom djelovanja za neredno desetljeće Bosna i Hercegovina i zemlje regiona nisu tome dale veći značaj.

Svjetska zdravstvena organizacija - WHO, kao tijelo za koordinaciju međunarodnog zdravlja, podupire zemlje u zaštiti javnog zdravlja putem politika i djelovanja utemeljenih na dokazima. Uzimajući u obzir značajno zdravstveno opterećenje i višestruku potencijalnu dobit intervencija, WHO podržava zemlje pružanjem dokaza, izgradnjom institucionalnih kapaciteta i iskorištavanjem zdravstvenih argumenata za okupljanje sektora u borbi protiv zagađenja zraka.

Da bi utjecali na smanjenje nivoa zagađenja vazduha neophodno je da reagiramo na tri međusektorska područja:

- znanje, dokazi i mjerenje napretka,
- institucionalna izgradnja kapaciteta i tehnička podrška,
- vođenje i koordinacija.

Uspješne politike i učinkovito upravljanje ovise o koordiniranom djelovanju između različitih dionika i sektora unutar sistema društva.

Ono na što mi kao odgojno – obrazovni djelatnici možemo uraditi za unaprjeđenje našeg životnog i radnog okruženja je da kreiramo i obogaćujemo edukativne forme za humanizaciju prirode jer čistoća prirode je preduvjet humanizaciji ljudskog društva.

ZAKLJUČAK

Unaprjeđenje, odnosno zaštita radne sredine i životnog okruženja, sa intenzivnim razvojem privredne aktivnosti, sve više postaje naša svakodnevna briga, predmet razmišljanja i organiziranih akcija. Veća proizvodnja materijalnih dobara – sredstava rada i predmeta upotrebe, za viši nivo ličnog i društvenog standarda – predstavlja jedan od osnovnih ciljeva čovjekove aktivnosti.

Potrebno je pronaći puteve koji obogaćuju forme optimalnih društvenih odnosa, humanog tretmana čovjeka kao člana zajednice u interesu njegove osobne sreće, sadašnjosti i budućnosti. Samo takvo razmišljanje ima rezon postojanja i egzistiranja. Na taj način se u njemu javlja osjećaj odgovornosti da: što radi, radi za sebe, što stvara, stvara za budućnost. Iz toga i proizilazi obaveza da to čini savjesno, na najbolji način, da bude koristan član društva i da doprinosi njegovom stalnom unaprjeđenju i razvoju.

Pored nekih prirodnih pojava, cjelokupnu tehnološku osnovu čovjek je podredio sebi i svojim ciljevima. Radi sve većih potreba modernog društva, čovjek je duboko zahvatio prirodne resurse, dobrim dijelom ih iscrpio i u nekim područjima poremetio prirodne harmonične odnose. Ako se ovo radi isključivo zbog ostvarivanja profita, uz primjenu neoptimalnih ekstraktivnih metoda, tada su posljedice teže a „rane“ sve bolnije, uz neminovan poremećaj ekološke ravnoteže.

Prirodi treba humanizirati i u njoj obezbijediti normalan čovjekov život, jer čistoća prirode je preduvjet humanizaciji ljudskog društva.

Dokle smijemo ići u iscrpljivanju prirodnih bogatstava? Gdje je granica štetnog utjecaja tehnologije? Da li od prirode treba samo uzimati, bez obaveze da se barem mali dio u pogodnoj formi vrati? Možemo li poslije iscrpljivanja ruda na površinskim kopovima ostavljati nekultivirane raskopine ili neracionalnom sjećom šuma ogolijevati šumske komplekse, najveće „proizvođače“ tako neophodnog kiseonika.

Pokušajmo se barem djelimično ponašati prema prirodi racionalno i u zdravstvenom i ekonomskom smislu. Uzvratimo joj dio pažnje. Primijenimo plansko upravljanje prirodnim resursima na temeljima naučnih saznanja o ekološkim i savremenim ekonomskim rješenjima da bi se unaprijedio odnos čovjeka i životne sredine ne samo za sadašnje nego i buduće generacije.

LITERATURA

- [1] Conelly, J. & Smith, G. 2003. *Politics ynd the Environment – From theory to practice*, London and New York: Poutledge.
- [2] Huseingaić, E. 2021. *Menadžment kvalitetom*. Travnik: Internacionalni univerzitet Travnik.
- [3] Huseinagić, E. 2018. *Osnove menadžmenta, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje*. Travnik: Internacionalni univerzitet Travnik.